DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.18181388

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାରୀର ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ

ସନ୍ଦିପ୍ତା ପାଢୀ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଥିଲେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାର ଅଧିକାରିଣୀ। ଫକୀର ମୋହନୋତ୍ତର ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ନାରୀ ପ୍ରତିଭାର ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶୀର୍ଷକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଜୀବନର ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ (୧୯୦୧-୧୯୩୮) ଜଣେ ପ୍ରମୁଖ ନାରୀକବୀ ଭାବରେ ସେ ଯେପରି ପରିଚିତା, ସେହିପରି ଭାବରେ ଜଣେ ସଫଳ ଔପନ୍ୟାସିକା ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ବିବେଚିତା। ନିଜର ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ସୃଜନୀ ଜୀବନ କାଳରେ ସେ ଅସଂଖ୍ୟ କବିତା ରଚନା କରିବା ସହିତ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଦୁଇଗୋଟି ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଭଣ୍ଡାରକୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ସମୟ ଥିଲା, ଓଡ଼ିଶାର ଆଧୁନିକ ଜୀବନବୋଧ ନିର୍ମାଣର ସମୟ। ବିଦେଶୀ ଅନୁଗ୍ରହ ମୂଳକ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଓ ତତ୍‌ସଂପର୍କିତ ମାନସିକ ସଂଘାତ, କୁସଂସ୍କାରଚ୍ଛନ୍ନ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉତ୍‌ଥାନ ପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି। ଯେହେତୁ କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଜଣେ ନାରୀ ଥିଲେ, ନାରୀକୁ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ, ପ୍ରତିଭାଶାଳିନୀ ରୂପରେ ସଜାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେ ନାରୀ ମନର ଇଚ୍ଛା, ନାରୀ ଭିତରେ ଥିବା ଶକ୍ତିକୁ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ସଂଧାନ କରି ନିଜର ଲିଖିତ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାରୀର ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ନାରୀ ବିମର୍ଶ ଭାବନା ପ୍ରତି ସେ ଥିଲେ ଅଧିକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳା। ନାରୀ ଜୀବନ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଭାରତୀୟ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୀତ ନୀତି ନିୟମକୁ ଯୁକ୍ତିସଂଗତ ଭାବରେ ସେ ଯେପରି ଖଣ୍ଡନ ଓ ମଣ୍ଡନ କରିଛନ୍ତି, ସେହିପରି ଭାରତୀୟ ମହାନ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ବେଶ୍ ସଚେତନ ଥିବା ପରି ମନେହୁଏ। ନାରୀର ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ନିମନ୍ତେ ସେ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରଂପରା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଘୋଷଣା କରିଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ। ଆଲୋଚ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଲେଖିକା ନାରୀର ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ କିପରି ରୂପାୟିତ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକର ଆଧାରରେ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାରୀର ସ୍ଥିତି, ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର।

ବିଷୟବସ୍ତୁ :

ଔପନ୍ୟାସିକା କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏକ କୁସଂସ୍କାରମୁକ୍ତ ସୁସ୍ଥ ସମାଜର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲେ। ସେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ ସମାଜର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ନାରୀ। ନାରୀର ବିବିଧ ସମସ୍ୟା, ଯଥା- ବାଲ୍ୟବିବାହ ପ୍ରଥା, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ନାରୀଜାତି ପ୍ରତି ଅବହେଳା ଆଦି ସଂପର୍କରେ ସେ ଅବହିତା ଥିଲେ। ନାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର, ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ତାଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at : https://pracheenews.com/

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18181388

Article No - BPP00357

ଯୋଗାଯୋଗ : ସନ୍ଦିପ୍ତା ପାଢୀ, ଗବେଷିକା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ, ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଂଜଦେଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାରିପଦା, ମୟୂରଭଂଜ

Email: sandiptaparhi5@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-4948-2512

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୪.୦୮.୨୦୨୫	୧୧.୦୯.୨୦୨୫	୨୫.୧୦.୨୦୨୫	୧.୧୧.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ପାଢୀ, ସନ୍ଦିପ୍ତା; ୨୦୨୫। କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ନାରୀର ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ଜ; ପୃଷ୍ଠା : ୪୭-୫୨।

କରିଥିଲା। ଅସହାୟ, ପତିତା ନାରୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଉପନ୍ୟାସର କେନ୍ଦ୍ର ଚରିତ୍ର ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି କୁନ୍ତଳା ଉପନ୍ୟାସମାନ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି। ଏପରି ନାରୀମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ୟା ଭିତରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ନାହାନ୍ତି। ସାମାଜିକ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାର ବାଟ ଦେଖାଇବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ସଂପର୍କରେ ସଚେତନ କରାଇ ଅଛନ୍ତି। କ୍ରୁର ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ବିରୋଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ ପୂର୍ବକ ସମାଧାନର ପଥ ମଧ୍ୟ ଉନ୍ମୋଚନ କରିଛନ୍ତି। ସମସାମୟିକ ସମୟର ପ୍ରତିଭାବାନ ସ୍ରଷ୍ଟା ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ତାଙ୍କ 'କନକଲତା', କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଶାସ୍ତି', ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ 'ବିଦ୍ରୋହୀ' ଉପନ୍ୟାସରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରି ସମାଧାନ କରିବାର ପ୍ରକୃତ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି, ମାତ୍ର କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ସେପରି ନକରି ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଯଥାର୍ଥ ମାର୍ଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି।

ଉପନ୍ୟାସ 'ଭ୍ରାନ୍ତି' ତଥାକଥିତ ସମାଜର ନାରୀ ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସଫଳ ସୃଷ୍ଟି। ଉପନ୍ୟାସର ପରିକଳ୍ପନା ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ହେବା ସହିତ ସମୟର ପ୍ରାଣସ୍ପନ୍ଦନକୁ ବହନ କରିଛି। ସମାଜର ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, କୁସଂସ୍କାର ଦୂର କରିବା, ନାରୀମାନଙ୍କୁ ଅଶିକ୍ଷା ଓ ଅନ୍ଧକାରମୁକ୍ତ କରି ବାହାରର ଆଲୋକ ଦେଇ ନ୍ୟାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନ କରିବା ତଥା ଏକ ସୁସ୍ଥ ସାମଜ ଗଠନ ଦିଗରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଏକ ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଆଲୋକବର୍ତ୍ତିକା ଭାବରେ ଉଭା ହୋଇପାରିଛି। ଜମିଦାର ହରିହର ଛୋଟରାୟ ଓ ଇନ୍ଦୁମତୀ ନିଜର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଶେଫାଳୀକାକୁ ଅନଙ୍ଗମୋହନ ହାତରେ ଛନ୍ଦିଦେବା ନିମନ୍ତେ ଭାବି ଜ୍ୱାଇଁକୁ ଓକିଲାତି ପଢାଇଛନ୍ତି। ଅନଙ୍ଗମୋହନ ଓ ଶେଫାଳିକା ଦୁହେଁ ଜୀବନରେ ଝଡ଼ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଜମିଦାରଙ୍କ ଧୂର୍ତ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ସାନନ୍ଦ ଦାସ। ବିଭେଦର ପାଚେରୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଅନୁ ଓ ଶେଫାଳି ମନରେ। ଜମିଦାର ନଟବର ଓ ଶେଫାଳିର ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶୁଣି ଅନୁ ଗୃହ ଛାଡ଼ି କଲିକତା ଯାଇଛି। ଅନୁ ଶେଫାଳି ବିନା ଓ ଶେଫାଳି ଅନୁ ବିନା ମାର୍ମାନ୍ତିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଇଛନ୍ତି। ମିଥ୍ୟା ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ କଥା ଜାଣି ଶେଫାଳି ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇପଡିଛି ଓ ଦାରୁଣ କଷ୍ଟ ତଥା ଦୁଃଖ ମଧରେ ଦିନ ବିତାଇଛି ଅନୁ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମିଳନ ହୋଇଛି। ଅନୁର ସେବାଯତ୍ନରେ ସୁସ୍ଥ ହୋଇଛି ଶେଫାଳି।

ଏତାଦୃଶ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଲେଖିକା ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ସହିତ ନାରୀ ଶିକ୍ଷା ଓ ନାରୀ ଜାଗରଣ କଥାକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ ନାରୀର ତଥାକଥିତ ସମୟର ସ୍ଥିତି ଓ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଅଛନ୍ତି। ସେ ସମୟରେ ସମାଜରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ଓ ନାରୀ ଜାଗରଣ ଥିଲା ପ୍ରମୁଖ ଆହ୍ୱାନ। କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ସମୟରେ ଅଶିକ୍ଷା ଓ ନାରୀ ପରାଧୀନତାର ସମୟ ଥିଲା। ନାରୀ ଶିକ୍ଷାକୁ ନେଇ ସମାଜରେ ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା। ନାରୀ ଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ ବିଧବା ହେବାର ଭୟ ବି ସମାଜରେ ଥିଲା। ମାତ୍ର ନବଜାଗରଣର ପ୍ରଭାବ ଫଳରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା ସଂପର୍କରେ କ୍ରମଶଃ ସଚେତନତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା। ଧନୀକ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଜମିଦାର ଘରର କନ୍ୟାମାନେ ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷିତ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ। ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶର ଲୋକମାନେ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ସ୍ୱ-ଗୃହରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ରଖାଇ କନ୍ୟାର ଶିକ୍ଷାଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ। ସର୍ବସାଧାରଣ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢିବାର ସୁଯୋଗ ନାରୀର ନଥିଲା। ଜମିଦାର ହରିହର ମଧ୍ୟ ନାରୀ ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ଅନୁଭବ କରି ନିଜ ଜମିଦାରୀର ଏକମାତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରିଣୀ କନ୍ୟା ଶେଫାଳିକୁ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯୋଗ୍ୟା ଓ ଶିକ୍ଷିତା କରାଇବା ପାଇଁ କଲିକତାର ସରଯୁବାଳା ନାମ୍ନୀ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀଙ୍କୁ ନିଜ ଘରକୁ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ କରି ଆଣିଛନ୍ତି। ସରଯୁଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଜ୍ଞାନବତୀ, କର୍ମକୁଶଳା ଶେଫାଳି ସୂଚିବିଦ୍ୟା, କଳାବିଦ୍ୟା, ରନ୍ଧନବିଦ୍ୟା ଆଦି ସର୍ବବିଦ୍ୟାରେ ପଟୁତା ଲାଭ କରିପାରିଛି। ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଜମିଦାର ହରିହରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସ୍ୱବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ସଫଳତାର ସହିତ ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ପାଶ୍ କରିପାରିଛି। ଶେଫାଳୀକାକୁ ଶିକ୍ଷିତା କରାଇବା ପାଶ୍ଚାତ୍‌ରେ କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ନାରୀଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଥିବା ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟିଭଂଗୀର ସ୍ୱଷ୍ଟ ଅନୁମାନ କରିହୁଏ। ଏପରି ନାରୀଶିକ୍ଷା ଫଳରେ ଉପନ୍ୟାସରେ ସଂରୋଜିତା 'ସରଯୁବାଳା' ଚରିତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଶେଫାଳିକା ଓ ଅନୁର ମିଳନ ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିଛି। ଏଣୁ ଏପରି ପରିସ୍ଥିତି ଓ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ବିକାଶ ଅନ୍ତରାଳରେ ଲେଖିକା ନାରୀର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା ପ୍ରତି ସଚେତନ ରହି ନାରୀର ସ୍ଥିତିକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ।

କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ସଂସ୍କାର ଲିପ୍‌ସାର ପରିଚୟ ମିଳେ। ନାରୀର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ନାରୀକୁ ହିଁ ସାଧନା କରିବା ପାଇଁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ସେ ମତପୋଷଣ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ 'କାଳିବୋହୂ' ଉପନ୍ୟାସରେ ଏପରି ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି। ନାରୀ ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁପାତ କଲେ ତା'ର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହେବ ନାହିଁ। ଏଥିପାଇଁ ସରକାର ନାରୀ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ନିରାକରଣ ପାଇଁ କରିଥିବା ସଂସ୍ଥାର ସହାୟତା ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଓ ପ୍ରଣୟନ

କରାଯାଇଥିବା ଆଇନର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ହେବ। ଏଥିପାଇଁ ସେ ନାରୀ ସମାଜକୁ 'ସାରଦା ଆଇନ'କୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଇବାକୁ କହିଛନ୍ତି। ଆମ ସମାଜରେ ବିନା ଦୋଷରେ, ବିନା କାରଣରେ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତା ନାରୀମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ତାହାର ଦୂରୀକରଣର ସୂଚନା ସେ ତାଙ୍କ 'କାଳୀବୋହୂ' ଉପନ୍ୟାସରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି। ନାରୀ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କୁନ୍ତଳା ଯାହା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ 'କାଳୀବୋହୂ' ଉପନ୍ୟାସର ସଦାନନ୍ଦ ମୁଖରେ ତାହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ଯଥା- "ମୋହର ଇଚ୍ଛା ବାଲ୍ୟବିଧବାଙ୍କର ବିବାହ ହୁଅନ୍ତା, ବୟସ୍କା ବିଧବା ସମାଜରେ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତେ, ଶିଶୁ ପାଳନର ଭାର ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡନ୍ତା, ଆଉ ବିବାହିତା ନାରୀମାନେ ସ୍ୱାମୀର ପ୍ରକୃତ ସହଧର୍ମିଣୀ ହେବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ।"[୧] ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ 'କାଳିବୋହୂ'ରେ ଥିବା ଧର୍ମ ନାମରେ ବ୍ୟଭିଚାର କଥା ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି। ବିଧବାମାନେ ସେ ସମୟରେ ସମାଜରେ ନାନା ପ୍ରକାରର କୁକ୍ରିୟାରେ ଲିପ୍ତ ଥିଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମୀର ଚରିତ୍ର ବିମାତାମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଏହା ଦର୍ଶାଯାଇଛି। ପୁନଶ୍ଚ ସମାଜ କିପରି ଏହି ଅସହାୟ ବିଧବାମାନଙ୍କୁ ବିପଟୀପନ୍ତ କରେ ତାହା କୁନ୍ତଳା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜୀବନରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି। ଏଣୁ ଲେଖିକାଙ୍କ ଭାଷାରେ- "ସେ ଭଲ ଭଲ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ସଂସାର ତାକୁ ଭଲ ରଖିଦେଲେ ତ ହୁଏ।"[୨]

"କାଳୀବୋହୂ' ଉପନ୍ୟାସରେ ଧନୀ ଅଚ୍ୟୁତ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ସାତବର୍ଷ ବୟସରେ ତା'ର ବିବାହ, ଦଶବର୍ଷ ବୟସରେ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ ପରିଚୟ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତାକୁ ଦିଆଯାଇଛି। ସଂସାରର ସମସ୍ତ ସୁଖ ତା'ପାଇଁ ମନା। ଦେହରୁ ତା'ର ସବୁ ଅଳଙ୍କାର କାଢି ନିଆଯାଇ ତାକୁ ନିରାଭରଣା କରିଦିଆଗଲା। ପୁଣି ନିର୍ଜଳା ଏକାଦଶୀ କରିବାକୁ ବାଧ କରାଗଲା। ଓଷାବ୍ରତ, ଏକାଦଶୀ ତା'ର ଜୀବନ ସୀମିତ ରହିଲା। ବୈଶାଖ ମାସର ଦ୍ୱିପହର ଖରାରେ ଏକାଦଶୀ ପାଇଁ ତଣ୍ଟି ଶୁଖି ଅଠା ହୋଇଗଲା ବେଳେ ସେ ପାଣି ପାଣି ବୋଲି ଚିତ୍କାର ଛାଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ତା'ପାଟିରେ ଟୋପାଏ ପାଣି ଦିଆଗଲା ନାହିଁ। କାନବାଟେ କେଇବୁନ୍ଦା ପାଣି ପକେଇ ତଣ୍ଟି ଓଦା କରି ଦିଆଗଲା। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନରେ ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ। କିଏ ଗଢିଲା ଏ ଏକାଦଶୀ ? କି ପାପ କରିଥିଲା ସିଏ ? କିପାଇଁ ସମଗ୍ର ସଂସାରର ସୁଖ ତା'ପାଇଁ ମନା ? ସଞ୍ଜ ଯାଇ ରାତି ହୁଏ। ଦିନ ପରେ ଦିନ ବିତେ, ହେଲେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସଠିକ୍ ଉତ୍ତର ସେ ଖୋଜିପାଏ ନାହିଁ। ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ଅସହାୟ ହୋଇପଡିଛି। ଏକେତ ଯଉବନ, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ବିପୁଳ ଧନ- ଏସବୁ ଭିତରେ ସେ ଶୋଚନୀୟା ହୋଇପଡିଛି। ପଦେ ପଦେ ଶଙ୍କିତା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ ହୋଇ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଯାଇଛି ବୃନ୍ଦାବନ। ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଜର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିପାରି ନାହିଁ। ସମାଜର ବିକୃତ ରୂପ ତାକୁ ଝୁଣି ଝୁଣି ଖାଇବାର ପ୍ରଲୋଭନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛି। ଅତୀତ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ସମୀକ୍ଷା କରି ସେ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ବାଧ ହୋଇଛି। ଶେଷରେ ଯମୁନା ଜଳରେ ଝାସ ଦେବାପାଇଁ ଆଗେଇ ଯାଇଛି। କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ହାତ ଲେଖନୀ ଏଇଠି ଥରିଉଠିଛି। ତାଙ୍କର ସଂସ୍କାର ପ୍ରୟାସୀ ମନ ବିଦ୍ରୋହ କରିଛି। ତା'ଭିତରେ ଅନେକ ସମ୍ଭାବନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପଣ୍ଡିତ ସଦାନନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଯମୁନାରୁ ଛାଣି ଆଣିଛନ୍ତି। ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଇଛି ନବଜନ୍ମ। ଆଶ୍ରମର ଶାନ୍ତ ପବିତ୍ର ପରିବେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପାଠ ପଢିଛି। ତା'ର ଆଖି ଖୋଲିଯାଇଛି। ସେ ଜୀବନର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝିଛି। ଜଗତ ତାକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶିଛି। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସେବା କରି ସେ ପାଇଛି ପରମ ଆନନ୍ଦ। ଏଇଠି କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ନାରୀର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ବିଷୟକୁ ଚିନ୍ତା କରି ତା'ର ସ୍ଥିତିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସମାଜକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି। ସାମାଜିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ସାମାଜିକ ସ୍ୱୀକୃତି ସର୍ବୋପରି ସାମାଜିକ ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନ କରି ନାରୀର ମାନମହତ ରଖିବାକୁ ସଂସ୍କାରକାମୀ ପୁରୁଷ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ସାଥୀରେ ତା'ର ବିବାହ ଦେଇଛନ୍ତି। ବାଲ୍ୟବିଧବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜାୟା ଓ ଜନନୀ ହୋଇ ସୁଖରେ ସଂସାର କରିଛି।

ବିଧବା ବିବାହ ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ଅଣ୍ଟା ଭିଡ଼ିଥିବା ଲେଖିକାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ ହୋଇଛି। ତଥାକଥିତ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାକୁ ବିରୋଧ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଲେଖିକା ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ବାଲ୍ୟ ବିଧବା ପ୍ରଥା, ବିଧବା ବିବାହ, ନାରୀଶିକ୍ଷା, ସେବାଧର୍ମର ଆଧାରରେ ରଚିତ 'କାଳୀବୋହୂ' ଉପନ୍ୟାସ ମାଧ୍ୟମରେ ଲେଖିକା ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ କନ୍ୟାସୁନା ତଥା ନାରୀ ଜାତି ପ୍ରତି ହେଉଥିବା ଅମାନୁଷିକ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୋଧରେ ସ୍ୱର ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଏସବୁର ଉତ୍ପାଟନ ନିମନ୍ତେ 'କାଳିବୋହୂ' ଉପନ୍ୟାସର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚରିତ୍ର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରି ସଫଳତା ଲାଭ କରିଛନ୍ତି। ନାରୀର ସ୍ଥିତିକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବା ସହିତ ନାରୀର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ

କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ଯଥାର୍ଥରେ ହୋଇଉଠିଛି ନାରୀ ସ୍ଥିତିର ଏକ ନବୀନ ତଥା ସଫଳ ମାଧ୍ୟମ।

ଔପନ୍ୟାସିକା କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ 'ନଅତୁଣ୍ଡୀ' ନାରୀ ସ୍ଥିତି ଓ ନାରୀ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟରେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କଳାକର୍ମ। ତାଙ୍କ ମତାନୁସାରେ ନାରୀର ଯେଉଁ ରୂପ ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ତା'ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକଶିତ ରୂପ ନୁହେଁ। ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ରୂପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପର ଏକଦଶମାଂସ କେବଳ। ତା'ର ଅନ୍ତରୂପରେ ସେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ସମ୍ଭାବନାର ବୀଜ ନିହିତ- ଏହା ଆବିଷ୍କାର କରିବା ସହିତ ସମଗ୍ର ଜନସମାଜ ସମ୍ମୁଖରେ ଲେଖିକା ତାହା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି। 'ନଅତୁଣ୍ଡୀ' ଉପନ୍ୟାସର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ନାରୀ ଚରିତ୍ର ରତନୀ। କଳିଆଖୋରଣୀ ରତନୀକୁ ଧାନଉଷୁଆଁ ଠାରୁ କୂଅରୁ ପାଣିକଢା, ନଇ ପହଁରା ସବୁକିଛି ଜଣା। ଦେହରେ ଯେମିତି ଅମାପ ବଳ, ମନରେ ସେମିତି ଅସୀମ ସାହସ। ଘରେ ପଶିଥିବା ଚୋର ପଛରେ ସେ ଫାର୍ଶାଧରି ଗୋଡାଏ ତ ଜମିଦାର ମୁହଁରେ ଜବାବ ଦିଏ। ଏହି ମର୍ମରେ ସେ ଜମିଦାରର ପାଖଲୋକକୁ କହିଛି- "ରଖ ତୋ ଜମିଦାର ବାବୁଙ୍କ ତୋ ଘରେ। ମୁଁ ସେ ଜମିଦାରର ଖାଏନା ଧାରେ, ମୁଁ ସେଇଟାକୁ ଡରିବି କିଆଁ।"[୩]

ସେ ସମୟରେ ଜମିଦାର କହିଲେ ପୃଥିବୀ ଥରହର ହୁଏ, ଗର୍ଭିଣୀ ଗାଈ ବି ବାଟ ଛାଡ଼ିଦିଏ, ପ୍ରଜାଏ ଶତହାତ ଦୂରକୁ କୋଡି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ କାଦୁଅ ବିଲରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରନ୍ତି, ସେହି ସମୟର ଛାର ନାରୀଟିଏ ଦମ୍ଭରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଜମିଦାରକୁ ଡରିବି କିଆଁ ଜବାବ ଦିଏ, ଏହା କମ୍ ସାହସର କଥା ନୁହେଁ। ଗୁଣ ଚିହ୍ନେ ଗୁଣିଆ ନ୍ୟାୟରେ ଜମିଦାର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରତନୀର ନିର୍ଭୀକପଣକୁ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଇ ତାକୁ ବିବାହ କରି ପତ୍ନୀ ଆସନ ଦେଇଛନ୍ତି। ତା'ର ପାଠପଢାର ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଛନ୍ତି। ସୁଆର ରଖାଇ ରନ୍ଧାବଢ଼ା ଶିଖାଇଛନ୍ତି। ସିଲେଇ, ସୂତାକଟା ଆଦି ସବୁ ଶିକ୍ଷାକୁ ରତନୀ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଆୟତ୍ତ କରିନେଇଛି। କଳିଆଖୋରଣୀ ରତନୀ ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା, ସୁପରିବେଶ ପାଇ ମଙ୍ଗଳମୟୀ, ରତ୍ନାବତୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି। ଘରର ଚାରିକାନ୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ନ ରହି, ହୋଇଯାଇଛି ବିଶ୍ୱମୁଖୀ। ବାହାରକୁ ଗୋଡ଼କାଢି ପ୍ରଜାଙ୍କର ସୁଖଦୁଃଖ ବୁଝିଛି। ସମୟର ସଦ୍‌ଉପଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଧନୀ ଘରର ଝିଅବୋହୂଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛି। କାଟିପିନ୍ଧି ଖଟି ଖାଅ ମନ୍ତ୍ରରେ ସେ ସମୟର ନାରୀ ସମାଜକୁ ଦୀକ୍ଷିତା କରିଛି। ଏପରି ସାହସିନୀ ରତନୀ ଚରିତ୍ରକୁ ଔପନ୍ୟାସିକା କେଉଁଠାରୁ ଆଣିଲେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, କୁନ୍ତଳା ତାଙ୍କ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରହଣୀକାଳ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୀ ନାରୀର ଗଭୀର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ଓ ସାହସରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ। ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଇତିହାସର ପାଇକମାନଙ୍କ ସାହସିକତା ଓ ନିର୍ଭୀକତା ଅନ୍ତରାଳରେ ଥିବା ପାଇକ ରମଣୀଙ୍କ ଏହି ଗୁଣାବଳୀକୁ ଆଧାର କରି ଲେଖିକା ରତନୀ ଚରିତ୍ରକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛନ୍ତି। ତା'ମଧ୍ୟରେ ପାଇକ ରମଣୀର ଏକ କଳାତ୍ମକ ରୂପକୁ ରତନୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏଣୁ ଔପନ୍ୟାସିକା ବିଭିନ୍ନ ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ରତନୀ, ସୀତା ଓ ଲଳିତା ଆଦ ନାରୀ ଚରିତ୍ରମାନେ ନିଜ ନିଜର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ନାରୀ ସମାଜର ପ୍ରତିନିଧି। ସହନଶୀଳତା, ସାହସ, ଦେଶସେବା, ପରୋପକାର ଆଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ସେମାନେ ନାରୀ ସମାଜର ସ୍ଥିତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିଅଛନ୍ତି। ସମାଜରେ ଥିବା ରୂଢ଼ିବାଦୀ ପରଂପରା ବିରୋଧରେ ଯାଇ ଏହି ନାରୀମାନେ ନବୀନ ସମାଜର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ ତତ୍‌କାଳୀନ ନାରୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନୂଆ ଚେତନା, ନୂଆ ସ୍ୱପ୍ନ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛନ୍ତି। କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ସଂଯୋଜିତ ନାରୀ ଚରିତ୍ରମାନେ ସସୀମରୁ ଅସୀମକୁ ଗତି କରି ପାରିଛନ୍ତି ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା, ସହନଶୀଳତା ଓ ସାହସ ବଳରେ। ଏପରି ଗୁଣରେ ଅଧିକାରୀ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ସମୂହ ଔପନ୍ୟାସିକାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ଅନନ୍ୟା ପାଲଟି ଯାଇଛନ୍ତି। ଏଣୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ସମୂହ ହେଉଛନ୍ତି ଲେଖିକାଙ୍କ ଏକ ଏକ ସଫଳ ନାରୀ ଭାବରେ ପରିଚିତା ତଥା ସ୍ରଷ୍ଟା ଔପନ୍ୟାସିକାଙ୍କ ମାନସ ସନ୍ତାନ। ସେମାନଙ୍କୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ତଥା ଅଗ୍ରଗତିର ପଥରେ ଆଗେଇ ନେଇ ନାରୀ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଗତିମାର୍ଗରେ ଜଣେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ଅଧିକାରିଣୀ କରି ତୋଳିଛନ୍ତି।

ଏକ ପାରିବାରିକ ଓ ସାମାଜିକ ପୃଷ୍ଠଭୂମିକୁ ନେଇ ରଚିତ 'ପରଶମଣି' ଉପନ୍ୟାସରେ ଶାଶୁ, ନଣନ୍ଦ, ଯାଆ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଯ୍ୟାତିତା ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରରେ ନିଷ୍ପେଷିତା କୁଳବଧୂ ନାୟିକା ଲଳିତାର ଦୁଃଖଦ ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାର କଥା, ସ୍ୱପ୍ନ ଓ ଆଶାଭଂଗର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି। ଭାରତୀୟ ପରଂପରାର ଆଦର୍ଶ ନାରୀ ଭାବରେ ଶାଶୁ ଘରର ସମସ୍ତ ଅମାନବିକ ପଣିଆକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହ ସହ୍ୟ କରିଛି ଲଳିତା। ଅସୀମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହନଶୀଳତା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ପ୍ରେମ, ସେବା ଓ ଭକ୍ତି ରୂପକ ଅମିୟ ପରଶରେ ଶାଶୁ, ଯାଆ, ନଣନ୍ଦଙ୍କ ବିଷମୂର୍ତ୍ତି ମନକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ନେହ

ମମତାର ଗାଙ୍ଗୋତ୍ରୀ ବୁହାଇ ଦେଇଛି। ଲଳିତାକୁ ଔପନ୍ୟାସିକା ଭାରତୀୟ ପରଂପରାରେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ନାରୀ ଭାବରେ ଗଢି ତୋଳିଛନ୍ତି। ସ୍ୱାମୀ ବିମ୍ବାଧରଙ୍କୁ ପତି ଭକ୍ତି ଦେବାରେ ସେ ଊଣା କରିନାହିଁ। ଶାଶୁ, ଯାଆ, ନଣନ୍ଦର ଅମାନବୀୟ ପଣିଆକୁ ସେ ସହ୍ୟ କରିଛି। ଲୁହ ଲହୁକୁ ଏକାକାର କରି ସେ ସହନଶୀଳତାର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛି। ନିଜର ଦୟନୀୟ ସ୍ଥିତିକୁ ଖାତିର ନକରି ଅନ୍ୟକୁ ଦୋଷ ନଦେଇ ନିଜର ଭାଗ୍ୟ, କର୍ମ ଓ ଭଗବାନଙ୍କୁ ବେଶୀ ଭାଗରେ ଦାୟୀ କରିଛି। ଏଣୁ ନିଜ ଜୀବନର ଉପଲବ୍ଧି ସଂପର୍କରେ ସେ କହିଛି– "ମୁଁ ଭାବେ, ମଣିଷ ଅନେକ ଜନ୍ମ ବହୁତ କୁକର୍ମ କରି କରି ଶେଷକୁ ବିଧାତା ତାକୁ ନାରୀ ଜନ୍ମ ଦିଅନ୍ତି। ଯା' ସଂସାରରେ ମାଇକିନା ହୋଇ ଜନମ ପା, ସବୁ କର୍ମଫଳ ଏକାଠି ଭୋଗିବୁ।"[୪]

ନାରୀ ହିଁ ନାରୀ ଜାତିର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଔପନ୍ୟାସିକା ଗ୍ରହଣ କରିବା ସହିତ ଯୌତୁକପ୍ରଥା, ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାର, ଅଶିକ୍ଷା, ନାରୀର ସହନଶୀଳତା ଓ ପରିବାର ଗଠନର ପ୍ରୟାସ ସଂପର୍କରେ 'ପରଶମଣି' ଉପନ୍ୟାସରେ ଚିତ୍ରିତ କରି ନାରୀର ଉଦ୍‌ବର୍ତ୍ତନ ଓ ସମାଜ ଗଠନରେ ସେମାନଙ୍କ ଭୂମିକାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ନାରୀକୁ 'ପରଶମଣି'ର ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରି ସେମାନଙ୍କ ମହନୀୟତାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି।

ଔପନ୍ୟାସିକାଙ୍କ ସର୍ବବୃହତ ଉପନ୍ୟାସ 'ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ' ଏକ ସମାଜ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ରଚନା। ଏଥିରେ ନାରୀଶିକ୍ଷା, ନାରୀ ଜାଗରଣ ଓ ବିଧବା ବିବାହ ଆଦି ନାରୀ ସମସ୍ୟାର ଉତ୍‌ଥାପନ ଏବଂ ସୁସମାଧାନ କରାଯାଇଛି। ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ବିଧବା ବିବାହ ଆଇନରେ ପରିଣତ ହେବାପରେ ବିଶେଷକରି ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜରେ ଏହି ବିଧବା ବିବାହକୁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଥିଲା। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହା ଦେଶବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଚଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। 'ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ' ରଚନାବେଳେ ଆମ ସମାଜରେ ବିଧବା ବିବାହ ଏକ ଦୁରୂହ ବ୍ୟାପାର ଥିଲା। ସେଥିପାଇଁ ଫୁଲମଞ୍ଜରୀକୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ବିବାହ ଦେଇନପାରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ତାରକ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ସହିତ ତା'ର ବିବାହ ଦେଇଛନ୍ତି। ବିଧବା ସୀତାକୁ ଲେଖିକା ରଘୁନାଥ ସହିତ ବିବାହ ଦେଇପାରି ନାହାନ୍ତି ସତ; ମାତ୍ର ଏ ଦିଗରେ ସେ ସମାଜକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି। ନାରୀ ଜାଗରଣ କରିବା ସହିତ ନାରୀଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି କରି ଦେଶମାତୃକାର ସଫଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଅଛନ୍ତି।

'ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ' ଉପନ୍ୟାସର 'ସୀତା' ସମାଜ ନୀତିରେ ଜଣେ ବହୁ ଅସହାୟ ଚରିତ୍ର। ଅସହାୟତା ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରି ସେ ପଥଚ୍ୟୁତ ହୋଇନି। ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଆଦର୍ଶକୁ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ପ୍ରାଣପଣେ ଉଦ୍ୟମ କରିଛି। ଧନିକ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ସୀତା ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଭଲପାଇଛି ନିର୍ଦ୍ଧନ ରଘୁନାଥକୁ। ହେଲେ ପରସ୍ପରକୁ ବିବାହ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି କନ୍ୟାସୁନା ପାଇଁ। ବୃଦ୍ଧ ଜମିଦାର ସହିତ ସୀତାର ନିର୍ବନ୍ଧ ହେବାପରେ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ତା'ର ଭାବିସ୍ୱାମୀ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିବା ପରେ ସୀତାର ଦୁଃଖ ବଢିଯାଇଛି। ସୀତାର ମନକଥା ଏ ସମାଜ ବା ତା'ର ପିତା ବୁଝିନାହାନ୍ତି। ରଘୁ ସହିତ ତା'ର ବିବାହ ହୋଇପାରି ନାହିଁ। ପିତା ଅଧିକ କନ୍ୟାସୁନା ପାଇ ବୃଦ୍ଧ ନିଶାଖୋର ଦିବାକର ମିଶ୍ର ସହିତ ସୀତାର ବିବାହ ହୋଇଛି। ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ସଢି ସଢି ସେ ପାନ କରିଛି ଯନ୍ତ୍ରଣାଶିକ୍ତ ଜୀବନଧାରାକୁ। ମାଆ ହୋଇଛି ସତ, ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀହରା ଓ ପୁତ୍ରହରା ହୋଇ ସେ ଯନ୍ତ୍ରବତ୍ ଜୀବନକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଛି। ରଘୁ ପତ୍ନୀହରା ହେବାପରେ ସୀତାକୁ ବିବାହ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଛି; ହେଲେ ରଘୁ ମୁହଁରୁ କଥା ନ ସରିବା ପୂର୍ବରୁ ଘାଇଲା ବାଘୁଣୀ ପରି ଗର୍ଜିଉଠି ସୀତା କହିଛି– "ମୁଁ ସେ ସୀତା ନୁହେଁ। ସେ ସୀତା ଅନେକ ଦିନରୁ ମରିଛି। ××× ଆଜି ଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋ ସ୍ୱାମୀର ପବିତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ମୋ ଆଖିଆଗରେ। ପାପିଷ୍ଠ। ଦୂର ହୁଅ ମୋ ଆଖିଆଗରୁ। ଆଉ କାହାକୁ ବିଭାହୁଅ– ସୀତାକୁ ନୁହେଁ।"[୫] ଲେଖିକାଙ୍କ ଭାଷାରେ ସୀତା ଆଉ ସାଧାରଣ ନାରୀ ନୁହେଁ, ସେ ସାଧାରଣ ମାନବୀ ହୋଇ ରହିନାହିଁ– ଦେବୀ ହୋଇଯାଇଛି। 'ସୀତା' ଚରିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ନାରୀର ମହନୀୟ ଦିଗକୁ ପ୍ରକାଶ କରି କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ନାରୀ ସ୍ଥିତିକୁ ଜାହିର କରିବା ସହିତ ତା'ର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏଣୁ ଔପନ୍ୟାସିକାଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ନାରୀର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସ୍ଥିତିକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିବାରେ ଲେଖିକା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସଫଳତାର ଶୀର୍ଷରେ ଯେ ଉପନୀତ ହୋଇସାରିଛନ୍ତି ତାହା କହିବା ଯୁକ୍ତିସଂଗତ। ଏପରିକି ତାଙ୍କର ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପନ୍ୟାସ 'ଚିତ୍ରପଟ' ଓ 'ମା ଓ ପୁଅ' ମଧ୍ୟରେ ନାରୀର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟତା ଓ ମହନୀୟତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ। ଏହି ମର୍ମରେ କୁନ୍ତଳାଙ୍କ ନାରୀ ଚରିତ୍ରମାନେ ସତ୍‌ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ସଂସ୍କାରମୁଖୀ ଭାବନା ଦ୍ୱାରା ତଥାକଥିତ ସମାଜର ଜଣେ ଜଣେ ଉଦ୍ଧାରଣମୁଖୀ

ଚରିତ୍ର ରୂପେ ବିବେଚିତା। ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ରତନୀ, ଲଳିତା, ସୀତା, ଶଶୀ, ହେମବତୀ, ରମାନାନୀ ସମସ୍ତେ ହେଉଛନ୍ତି ଉତ୍ତାନପାଦ। ଅନ୍ଧାରରୁ ଆଲୋକ ଆଡକୁ ସେମାନଙ୍କର ଗତି, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣରୁ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପରିବେଶକୁ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ସସୀମରୁ ଅସୀମ ଆଡକୁ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି। ଔପନ୍ୟାସିକା କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀଙ୍କ ସ୍ୱକୀୟତାରେ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ନାରୀ ସମାଜର ଜଣେ ଜଣେ ଅନବଦ୍ୟ ଓ ଉର୍ଜସ୍ୱଳ ମହିମାଦୀପ୍ତ ପ୍ରତିଭା ତଥା ନାରୀ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟତାର ପ୍ରମୁଖ ଆଧାର ଭାବେ ବିବେଚିତା।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ‘କାଳୀବୋହୂ’ ଉପନ୍ୟାସ- କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ- ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ, ସାବିତ୍ରୀ ଦାସ ଓ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାସ, ପୃ-୧୦୫।

୨. ‘କାଳୀବୋହୂ’ ଉପନ୍ୟାସ- କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ- ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ, ସାବିତ୍ରୀ ଦାସ ଓ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାସ, ପୃ-୯୭।

୩. ‘ନଅତୁଣ୍ଡୀ’ ଉପନ୍ୟାସ- କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ- ଗଦ୍ୟସାହିତ୍ୟ, ସାବିତ୍ରୀ ଦାସ ଓ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ଦାସ, ପୃ-୪୫।

୪. ‘ପରଶମଣି’- କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ)- ପୃ-୯୯।

୫. ‘ରଘୁ ଅରକ୍ଷିତ’- କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ (ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ)- ପୃ-୪୫୧।

❖ ❖ ❖